

III. PRZEGLĄD ORZECZNICTWA

ORZECZNICTWO CYWILNE SĄDU NAJWYŻSZEGO

Kodeks cywilny z 23 IV 1964 r. (Dz. U. nr 16, poz. 93).

Art. 166 § 1. Zespół użytków rolnych, zorganizowany w ramach jednego lub kilku udziałów i współwłasności jednej nieruchomości w gospodarstwo rolne jest gospodarstwem rolnym w rozumieniu art. 166 § 1 k.c. (uchwała III CO 81/65 z 24 I 1966 r.).

Art. 1059 § 1 pkt 1. Spadkobierca nie odpowiadający warunkom dziedziczenia gospodarstwa rolnego oznaczonym w art. 1059 § 1 pkt 1 k.c. (brak wymogu nieprzerwanej pracy) może dziedziczyć odnośnie gospodarstwo rolne swojego rodzica z tytułu pracy na nim według pktu 3 tego przepisu — mimo że równocześnie pracuje też oddzielnie na podstawie umowy o pracę (Uchwała III Co 66/65 z dnia 7 XII 1965 r.).

Art. 1065. W świetle art. 1065 k.c. spadkobiercą testamentowym można ustanowić tylko taką osobę, która odpowiada warunkom określonym w art. 1059 k.c. Nie dotyczy to jednak wypadku, gdy spadkodawca powołuje w testamencie do dziedziczenia oboje lub jednego ze swoich rodziców; w takim wypadku wystarcza, jeżeli powołany odpowiada wymaganiom art. 1061 k.c. (uchwała III CO 27/65 z 20 VIII 1965 r.).

Przepisy wprowadzające kodeks cywilny z 23 IV 1964 r. (Dz. U. nr 16 poz. 94).

Art. LVI § 1. Objęcie gospodarstwa rolnego w posiadanie w drodze faktycznego (nieformalnego) działu spadku następuje na podstawie umowy, która może być zawarta przez każde zgodne zachowanie się spadkobierców, ujawniające ich wolę w sposób dostateczny. Okoliczność zaś, że spadkobiercy utrzymali podział dokonany jeszcze przez spadkodawcę, wskazuje na ich zgodne oświadczenie woli co do takiego faktycznego (nieformalnego) działu spadku, inaczej mówiąc — wskazuje na zawarcie w sposób dorozumiany umowy w tym przedmiocie (III CR. 136/65 z 20 V III 1965 r.).

Art. LVI § 2. Jeśli spadek, w skład którego wchodzi gospodarstwo rolne, został otwarty przed dniem 5 VII 1963 r., małżonek spadkodawcy, który do chwili otwarcia spadku pracował w gospodarstwie spadkowym, lecz który następnie zawarł ponowne małżeństwo, opuścił spadkowe gospodarstwo i w dniu 5 VII 1963 r. pracował w gospodarstwie rolnym drugiego małżonka, zachowuje prawo dziedziczenia gospodarstwa po pierwszym małżonku (art. LVI § 2 przep. wprowad. k.c. w związku z art. 1060 § 1 i 1059 § 1 pkt 3 k.c.) (uchwała III CO 28/65 z dnia 14 V 1965 r.).

Ustawa z 12 III 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości (Dz. U. z 1961 r. nr 18, poz. 94).

Art. 6 ust. 1.1. Sądy i notariusze nie są powołani do sprawdzania, czy zapadła uchwała prezydium rady narodowej w przedmiocie zawarcia umowy przez organ administracji państwowej z właścicielem nieruchomości o odstąpienie na rzecz państwa nieruchomości w trybie określonym w art. 6 ust. 1 ustawy z dnia 12 III 1958 r. o zasadach i trybie wywłaszczenia nieruchomości (Dz. U. z 1961 r., nr 18, poz. 94).

2. Osoby uprawnione do reprezentowania organu administracji państwowej przy zawieraniu umowy określonej w punkcie 1 mogą upoważnić inne osoby do zawierania tej umowy; w przypadku tym konieczne jest udzielenie pełnomocnictwa w formie określonej w art. 89 § 1 p. o p. c. (uchwała III Co. 64/64 z dnia 27 IV 1965 r.).

Kodeks postępowania cywilnego z 17 XI 1964 r. (Dz. U. nr 43, poz. 296; sprost.: Dz. U. z 1965 r. nr 15, poz. 113).

Art. 2 § 1. Sądy są powołane do rozpoznawania spraw o wyłączenie przedmiotów majątkowych spod zajęcia dokonanego w trybie art. 6 ustawy z 21 I 1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa (Dz. U. nr 4 poz. 11 z późn. zm.) także i w tym wypadku, gdy żądający wyłączenia powołuje się — w obronie swoich praw — na art. 7 § 2 powołanej ustawy (uchwała III Co 81/65 z 28 VI 1965 r.).

Art. 2 § 1. Sprawy o wynagrodzenie za dostarczenie dokumentacji technicznej projektu wynalazczego (art. 109 pr. wynalazczego), wobec braku odmiennego uregulowania, należą do właściwości sądów powszechnych (art. 2 k. p. c.).

Jeżeli przy rozpatrywaniu takiej sprawy wyniknie spór o to, czy zgłoszony w jednostce gospodarki uspołecznionej projekt, który jest przedmiotem dostarczonej dokumentacji, jest projektem wynalazczym, to sąd powinien do czasu rozstrzygnięcia tego sporu przez Urząd Patentowy (art. 120 ust. 1 pkt 9 pr. wynalazczego) postępowanie w sprawie zawiesić (art. 192 § 2 k. p. c.). (I CR 629/63 z IV 1965 r.).

Art. 17 pkt 3. Do właściwości sądu wojewódzkiego należy sprawa przeciwko skarbowi państwa o naprawienie szkody wyrządzonej przez nauczyciela szkoły podstawowej uczniowi tej szkoły, przy wykonywaniu powierzzonej nauczycielowi czynności prowadzenia ćwiczeń szkolnych (uchwała III CO 77/65 z 15 I 1965 r.).

Art. 98 § 2. Jeżeli pełnomocnikiem procesowym jednostki gospodarki uspołecznionej nie jest radca prawny, lecz inny jej pracownik lub pracownik wyznaczony przez organ nadrzędny, lecz również nie radca prawny, to jednostce takiej nie przysługuje zwrot kosztów zastępstwa według taryfy adwokackiej. Za udział w procesie takiego pełnomocnika jednostka gospodarki uspołecznionej może jedynie domagać się zwrotu kosztów, wymienionych w § 2 art. 98 k. p. c., a więc kosztów jego przejazdów do sądu oraz równowartości zarobku utraconego wskutek stawienia w sądzie (I CZ. 98/65 z 19 X 1965 r.).

Konwencje międzynarodowe o przewozie towarów kolejami (C I M) oraz o przewozie osób i bagażu kolejami (CIV) podpisane w Bernie 25 X 1952 r., wraz z protokołami dodatkowymi (Dz. U. z 1956 r. nr 57, poz. 259).

Art. 27. Odpowiedzialność kolei z powodu nadmiernego uszkodzenia przesyłki w czasie jej przewozu kształtuje się na podstawie art. 27 konwencji międzynarodowych o przewozie towarów kolejami (CIM) oraz o przewozie osób i bagażu kolejami (C I V) podpisanych w Bernie 25 X 1952 r., wraz z protokołami dodatkowymi (Dz. U. z 1956 r. nr 57, poz. 259), według którego kolej mogłaby się uwolnić od odpowiedzialności jedynie w przypadku, gdyby udowodniła, że uszkodzenie przesyłki zostało spowodowane z winy osoby uprawnionej, z powodu zlecenia tej osoby, nie wywołanego winą kolei, z powodu wady własnej towaru (wewnętrzne zepsucie, ubytek itp.), albo wskutek okoliczności, której kolej nie mogła uniknąć i którym nie mogła zapobiec". (II CR 106/65 z 28 IV 1965 r.).

ORZECZNICTWO KARNE SĄDU NAJWYŻSZEGO IZBA KARNA I IZBA WOJSKOWA

Kodeks karny

Art. 37. Umieszczenie nieletniego sprawcy w zakładzie poprawczym nie może być traktowane jako kara sensu stricto w rozumieniu art. 37 k.k. i nie może stanowić podstawy do uznania istnienia recydywy (28 V 1965 — Rw 401/65).

Art. 86. Bieg przedawnienia wszczęcia postępowania karnego (art. 86 k.k.) przerywa jakkolwiek przedsięwziętą w śledztwie lub dochodzeniu czynność prokuratora, milicji lub innego uprawnionego organu, skierowaną wyraźnie na ściganie danej osoby z powodu określonego przestępstwa (art. 87 k.k.).

Z chwilą przerwania przedawnienia wszczęcia postępowania karnego może wchodzić w rachubę jedynie przedawnienie wyrokowania, przewidziane w art. 87 k.k.

Podjęcie bądź wznowienie umorzonego śledztwa lub dochodzenia, w którym nastąpiła przerwa przedawnienia wszczęcia postępowania karnego, jest dopuszczalne, jeżeli nie upłynął okres przedawnienia wyrokowania, liczony od daty popełnienia przestępstwa (7 sędziów 22 X 1965 — VI KO 16/64).

Art. 149. Dla bytu przestępstwa z art. 149 k.k. nie ma znaczenia okoliczność, czy wywarcie wpływu na czynności świadka miało miejsce przed, czy po złożeniu przezeń zeznań, byleby użycie przemocy lub groźby bezprawnej miało miejsce w celu wywarcia takiego czy innego wpływu na treść zeznań lub też inne czynności osoby, będącej świadkiem (6 IX 1965 — I KR 39/65).

Art. 216. Przestępstwo z art. 216 k.k. zachodzi jedynie wtedy, gdy niebezpieczeństwo powszechne dla życia lub zdrowia ludzkiego albo w znacznych rozmiarach dla mienia zostało spowodowane użyciem materiałów wybuchowych, łatwopalnych lub gazów.

„Użycie” w rozumieniu art. 216 k.k. może być rozmaite, ale w każdym razie musi to być działanie pozytywne (18 VIII 1965 — IV KR 81/65).

Art. 225 § 2. Kategoria pobudek, jakimi kierował się sprawca przy popełnieniu przestępstwa z art. 255 § 2 k.k., jest obojętna dla kwalifikacji czynu sprawcy z tegoż art. 225 § 2 k.k. Podział pobudek na szlachetne i niskie może natomiast mieć znaczenie przy wymiarze kary za przestępstwo z art. 225 § 2 k.k. — podobnie jak przy każdym innym przestępstwie (10 V 1965 — Rw 325/65).

Art. 240. Pobicie w rozumieniu art. 240 lub 241 k.k. charakteryzuje się tym, że osoby napadnięte są przedmiotem ataku ze strony napastników, odpierają tenże atak, a ewentualne zadawanie ciosów napastnikom czyni ich działanie działaniem prawnym, pozostającym pod ochroną art. 21 k.k. (6 X 1964 — III K 208/64).

Art. 258. Warunkiem odpowiedzialności karnej za czyn określony w art. 258 k.k. jest dokonanie przez sprawcę zaboru cudzego mienia ruchomego innej osobie w celu przywłaszczenia (3 IX 1965 — VI KZP 36/65).

Kodeks karny Wojska Polskiego

Art. 18. Postulat świadomości bezprawności u sprawcy nie oznacza, aby sprawca musiał mieć świadomość, iż dany czyn jest zakazany pod groźbą kary, a wystarczy, by sprawca miał świadomość tego, że czyn jego jest niedozwolony w świetle przepisów jakiegokolwiek gałęzi prawa (12 III 1965 — Rw 80/65).

Art. 50 § 3. O chęci zysku można mówić wówczas, gdy sprawca kieruje się chęcią wzbogacenia się, czyli uzyskania stosunkowo wysokich korzyści majątkowych (27 V 1965 — Rw 379/65).

Art. 109. Dla bytu przestępstwa z art. 109 k.k. W.P. niezbędny jest zamiar sprawców uchylania się przez czas dłuższy od służby wojskowej, nie zaś faktyczne dłuższe uchylanie się od tej służby. Faktyczne natomiast trwałe lub dłuższe uchylanie się od służby wojskowej jest okolicznością czynu świadczącą o istnieniu tego zamiaru (3 XI 1965 — Rw 951/65).

Art. 127. Dla bytu przestępstwa określonego w art. 127 k.k. W.P. nie wystarcza samo wyrażanie wśród żołnierzy niezadowolienia ze służby albo ze swoich przełożonych, lecz konieczne jest nadto, by to wyrażanie niezadowolenia mogło spowodować dalsze naruszenie dyscypliny wojskowej. Możliwość dalszego spowodowania naruszenia dyscypliny wojskowej musi być konkretna, a nie abstrakcyjna, i do obowiązków sądu należy istnienie tej konkretnej możliwości uzasadnić (30 XI 1965 — Rw 1057/65).

Kodeks postępowania karnego

Art. 2. Przepisy kodeksu postępowania karnego nie przewidują ściśle określonej formy dla wniosku o ściganie przestępstw takich, jak przewidziane w art. 201, 204, 205 i in. k.k. Zgodnie jednak z przyjętym stanowiskiem teoretyków i praktyków prawa, złożone przez pokrzywdzonego zawiadomienie o przestępstwie, nawet jeśli nie zawiera wyraźnego żądania ukarania sprawcy, może być uznane za wniosek o ściganie, gdy z treści zawiadomienia nie wynika, że zostało ono złożone w innym celu (21 X 1965 — V KRN 832/65).

Art. 18 § 2. Rozpoznanie sprawy przez sąd wojewódzki jako odwoławczy w składzie jednego sędziego bez odpowiedniego zarządzenia prezesa danego sądu — stanowi uchybienie (art. 18 § 2 k.p.k.) powodujące uchylenie wyroku w sprawie na podstawie art. 378 § 1 lit. b k.p.k. (10 VII 1965 — V KRN 661/65).

Art. 49. Pogląd, jakoby sam upływ czasu i wynikające stąd konsekwencje w zakresie wychowawczego wpływu kary mogły przesądzić o znikomości niebezpieczeństwa społecznego zarzuconego oskarżonemu przestępstwa, jest błędny. Upływ czasu w żadnym wypadku nie może wpłynąć na odmienną, łagodniejszą ocenę tejże społecznej szkodliwości (28 X 1965 — V KRN 819/65).

Art. 211. Zawity termin z art. 211 k.p.k. liczy się zawsze od daty doręczenia wyroku z uzasadnieniem i jego bieg nie ulega przerwaniu. Skutki uchybienia terminu mogą być uchylone tylko przez przywrócenie terminu w trybie i pod warunkami wymienionymi w art. 213 i 214 k.p.k. (4 VI 1965 — VI KZP 7/65).

Art. 299 § 4. Odczytanie w trybie art. 299 § 4 k.p.k. nie podpisanego przez oskarżonego protokołu przesłuchania go w charakterze podejrzanego, sporządzonego przez funkcjonariusza MO, nie stanowi uchybienia, jeżeli protokół zawiera urzędowe stwierdzenie, że przesłuchany podejrzany odmawia podpisu (2 VII 1965 — VI KZP 28/65).

Art. 305. Związanie oskarżyciela publicznego na podstawie art. 305 § 1 k.p.k. obejmuje jedynie zalecenie sądu co do kierunku uzupełnienia postępowania przygotowawczego i przeprowadzenia istotnych w związku z tym kierunkiem dowodów, których sąd, wydając postanowienie, w całej rozciągłości przewidzieć nie może z uwagi na to, że przy uzupełnieniu postępowania przygotowawczego mogą wyzniknąć zarówno sytuacje powodujące konieczność przeprowadzenia dowodów dodatkowych, jak i sytuacje wskazujące na zbędność przeprowadzenia dowodów, które w chwili wydawania postanowienia przez sąd wydawały się nieodzowne. Dlatego też oskarżyciel publiczny, uzupełniając postępowanie przygotowawcze we wskazanym przez sąd kierunku, zachowuje swobodę w zakresie decyzji co do potrzeby przeprowadzenia poszczególnych dowodów, z tym jednak, że uzupełnione w kierunku wskazanym przez sąd postępowanie przygotowawcze powinno doprowadzić do zrealizowania zadań śledztwa (art. 233 k.p.k.) lub dochodzenia (art. 245⁹

§ 1 i 233 k.p.k.) z zachowaniem oczywiście zasady wyrażonej w art. 9 k.p.k. (24 VII 1965 — II KZ 77/65).

Art. 331¹. W razie uwzględnienia rewizji prokuratora dotyczącej jedynie odsetek od zasądanego w trybie art. 331¹ § 1 k.p.k. odszkodowania, należy na podstawie art. 331¹ § 6 k.p.k. zasądzić od skazanego na rzecz skarbu państwa opłatę sądową, której wysokość zależna jest od wartości zasądzonych odsetek (7 V 1965 — VI KZP 11/65).

Art. 331¹. Przepis art. 331¹ k.p.k. przewiduje zasądzenie z urzędu odszkodowania na rzecz „pokrzywdzonej instytucji państwowej, jednostki gospodarki społecznej lub organizacji społecznej”. Określenie „pokrzywdzona instytucja” nie może być rozumiane inaczej niż mówi definicja art. 55 k.p.k. Chodzi tu więc o instytucję państwową, jednostkę gospodarki społecznej, bądź organizację społeczną, których dobro zostało bezpośrednio naruszone przestępstwem.

Jeżeli Państwowy Zakład Ubezpieczeń wypełnił zobowiązania pokrycia szkody, wynikające z zawartej umowy ubezpieczeniowej, to nie jest „pokrzywdzonym” w rozumieniu k.p.k., a więc stroną w procesie karnym. Nie może zatem być zasądzony w takiej sytuacji na rzecz Państwowego Zakładu Ubezpieczeń odszkodowanie w trybie art. 331¹ k.p.k., gdyż dobro prawne zakładu nie zostało bezpośrednio naruszone przestępstwem, o które w sprawie chodzi. Wynika stąd, że swoje prawo regresu Państwowy Zakład Ubezpieczeń realizować może tylko w drodze procesu cywilnego (25 II 1965 — V K 643/64).

Art. 377. Nie można uznać, żeby uchybienie polegające na nieobecności prokuratora na rozprawie powodowało nieważność z art. 377 lit. c) k.p.k. (19 VI 1965 — IV KO 66/65).

Art. 410. W razie uiszczenia przez skazanego (w wykonaniu prawomocnego wyroku karnego) na rachunek grzywny oraz kosztów sądowych do kasy sądowej jedynie części należności, zaspokojeniu ulega w pierwszej kolejności należność z tytułu grzywny (7 sędziów 20 VIII 1965 — VI KZP 33/65).

Kodeks wojskowego postępowania karnego

Art. 74. Sąd orzekający nie może odrzucić opinii biegłych w przedmiocie ustalenia stanu umysłowego oskarżonego tylko na podstawie wyników własnej obserwacji. Jeżeli sąd uważa opinię biegłych w tej kwestii wydaną w postępowaniu przygotowawczym za nieprzekonującą, powinien wezwać na rozprawę tych biegłych dla wyjaśnienia powstałych wątpliwości. W razie uznania przez sąd wyjaśnień biegłych za niewystarczające, sąd powinien wezwać innych biegłych (6 XI 1965 — Rw 956/65).

Art. 250. Podyktowane dążeniem do zachowania powagi wyroku nieprzytoczenie w nim użytych przez oskarżonego słów wulgarnych jest dopuszczalne jedynie wtedy, jeżeli sąd w wyroku wskaże w sposób jednoznaczny (np. przez powołanie się na zeznania określonego świadka lub świadków, w których to zeznaniach nie ma sprzeczności) wypowiedzenie jakich słów obraźliwych uznał za udowodnione. Ogólnikowe powołanie się na protokół rozprawy, zwłaszcza jeśli zawiera sprzeczne w tej kwestii ze sobą zeznania świadków, jest niewystarczające (8 XI 1965 — Rw 940/65).

Dekret z 23 stycznia 1947 r. o opłatach sądowych w sprawach karnych (Dz. U. nr 19, poz. 73).

Art. 5. Brak orzeczenia w przedmiocie opłat sądowych musi być przez sądy uzupełniony z urzędu, a mylne obliczenie tych opłat w orzeczeniu prostowane z urzędu aż do upływu okresu przedawnienia tych roszczeń. Wynika to z przepisów art. 5 i 6 dekretu z 23 I 1947 r. o opłatach sądowych w sprawach karnych

(Dz. U. z 1947 r. nr 19, poz. 73 z późniejszymi zmianami, oraz z przepisów art. 8 i 21 powołanej wyżej ustawy z dnia 30 grudnia 1950 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych). Przepisy art. 6 dekretu z 1947 r. i art. 8 ustawy z 1960 r. mówią wprawdzie tylko o wypadkach nieorzeczenia w ogóle o opłacie sądowej w sprawach karnych, albo o obowiązku uiszczenia kosztów sądowych, lecz nie ulega wątpliwości żeż odnoszą się one również do wypadków mylnego obliczenia tych opłat. W jednym bowiem i drugim wypadku chodzi o uchronienie od straty, a nie ma żadnego rozsądnego powodu, który przemawiałby za odmiennym traktowaniem mylnego obliczenia opłat (31 V 1965 — II K 67/65).

Ustawa z 18 VI 1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciwko własności społecznej (Dz. U. nr 36, poz. 228).

Art. 2. Pojęcie „włamania” w potocznym jego rozumieniu kojarzy się zazwyczaj z sytuacją, gdy sprawca usuwa za pomocą siły fizycznej przeszkodę materialną chroniącą dostęp do pomieszczenia i zabiera stamtąd rzecz ruchomą. Za ilustrację tak rozumianego włamania może służyć wypadek, gdy sprawca usuwa zamek w drzwiach garażu i wyprowadza stamtąd samochód, mając swobodny dostęp do urządzeń pozwalających na uruchomienie silnika. W tym wypadku dysponent samochodu zabezpiecza się przed kradzieżą przez zamknięcie garażu. Może on jednak zabezpieczyć się przed kradzieżą także w inny sposób, a mianowicie przez zamknięcie na klucz drzwi samochodu, chroniących dostęp do urządzeń pozwalających na uruchomienie silnika. W obu wypadkach cel działania dysponenta samochodu jest jeden i ten sam: niedopuszczenie nikogo obcego do zadysponowania jego samochodem, tak że z punktu widzenia prawnokarnego nie ma żadnej różnicy między sytuacją, gdy sprawca nie zamknięty samochód wyprowadza z zamkniętego garażu, a sytuacją, gdy zamknięty samochód wyprowadza z niezabezpieczonego miejsca zaparkowania (31 V 1965 — IK 28/65).

Ustawa z 10 XII 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu (Dz. U. nr 69, poz. 434)

Art. 24. Jednorazowe podanie niepełnoletniemu (do lat 18) napoju alkoholowego wyczerpuje znamiona przestępstwa określonego w art. 24 ustawy z dnia 10 XII 1959 r., jeżeli w konkretnych okolicznościach może sprawić, że niepełnoletni zacznie oddawać się pijaństwu lub też umocni się w ujawnionej już skłonności do pijaństwa. (7 sędziów 5 XI 1965 — VI KZP 53/65).

Zasada prawna dotycząca wzajemnego stosunku krytyki i zniesławienia

Art 255. I. 1. Krytyka polega na zakomunikowaniu osobie lub osobom trzecim oceny dzieła, działalności lub postępowania innej osoby, instytucji lub zrzeszenia. Krytykujący wypowiada dodatni lub ujemny sąd według przyjętej przez siebie miary podstawowej. Wypowiedź krytyczna może być z kolei przedmiotem oceny i wymiany poglądów, daje możność wykazywania błędów tej oceny, jak i przyjętej miary podstawowej.

Krytyka jest jednym z czynników rozwoju socjalistycznych stosunków społecznych i wyrazem prawdziwie demokratycznego ich charakteru. Aby krytyka spełniała właściwe zadanie, szczególnie doniosłe w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako państwie typu socjalistycznego, powinna ona zmierzać do usunięcia wszelkiego rodzaju braków w najszerzej rozumianych przejawach życia zbiorowego, do zapobiegania powstawaniu takich braków oraz do wprowadzenia ulepszeń w stosunku do istniejącego stanu rzeczy. Taki kierunek krytyki powinny wykazywać zarówno jej treść, jak i intencja krytykującego, przy czym oba te elementy powinny występować łącznie.

Wynika stąd, że wypowiedzi krytyczne i zawarte w nich ujemne oceny nie powinny dotyczyć osoby, lecz jej dzieła lub funkcji, jaką pełni w określonym układzie społecznym. Piastowanie stanowiska, wykonywanie zawodu lub rodzaju

działalności jest funkcją mającą walor dla społeczeństwa, a sposób, w jaki funkcja ta jest wykonywana, nie może być dla społeczeństwa obojętny i dlatego nie może nie podlegać krytyce.

2. Krytykujący musi działać w uzasadnionej dobrej wierze, to znaczy mieć przekonanie, że stawiane przez niego zarzuty są prawdziwe oraz że ich postawienie przyczyni się do polepszenia sytuacji w poddanych krytyce stosunkach życia społecznego. Dla przyjęcia uzasadnionej dobrej wiary potrzebne jest nadto, by krytykujący, w poczuciu odpowiedzialności, wykazał staranność w zbieraniu materiałów i badaniu wartości źródeł informacyjnych oraz unikał pochopnych wniosków.

3. Tak pojęta krytyka, choćby zawierała surową ocenę działalności innej osoby, instytucji lub zrzeszenia, nie stanowi zniesławienia.

Nie można natomiast uznać za niekaralną krytykę, gdy sprawca przy sposobności krytyki, ale nie w integralnej, rzeczowej z nią łączności, dopuszcza się zamachu na dobre imię drugiego.

4. Niekaralność krytyki nie oznacza braku odpowiedzialności karnej za obelgi, wyrażające się w stosowaniu zwrotów, które stanowią przewidzianą w art. 256 k.k. obrazę godności osobistej innej osoby, jeżeli w konkretnym wypadku nie były koniecznym środkiem do wyrażania krytyki.

II. 1. Przestępstwo zniesławienia, określone w art. 255 § 1 k.k., polega na pomówieniu innej osoby, instytucji lub zrzeszenia, choćby nie mających osobowości prawnej, o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć je w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności.

2. Zniesławienie jest przestępstwem, które można popełnić tylko umyślnie, a więc sprawca musi sobie zdawać sprawę z tego, że podane przez niego wiadomości o postępowaniu lub właściwościach innej osoby mogą ją poniżyć w opinii publicznej lub pozbawić zaufania i musi tego chcieć lub co najmniej na to się godzić.

3. Pojęcie „prawdziwości zarzutu” oznacza, że zarzut w swej głównej osnowie jest zgodny z prawdą obiektywną. Okoliczności wiążące się z zarzutem, ale nie mające wpływu na zasadniczą treść zarzutu w opinii publicznej, nie mają istotnego znaczenia przy ocenie, czy zarzut był prawdziwy.

4. Działanie w „obronie uzasadnionego interesu publicznego lub prywatnego” zachodzi wówczas, gdy przedmiotowo może się rzeczywiście przysłużyć tym interesom, podmiotowo zaś podyktowane jest wyłącznie chęcią ich obrony.

5. Przez „okoliczności życia prywatnego i rodzinnego” należy rozumieć te dziedziny życia, co do których — w obowiązującym systemie prawnym — interes społeczny nie powoduje ingerencji państwa. Nie można zatem uznać, że sfera życia prywatnego i rodzinnego korzysta ze szczególnej ochrony prawnej przed uzasadnioną krytyką wtedy, gdy zarzucone w konkretnym wypadku zachowanie się krytykowanego przekracza granice życia ściśle prywatnego lub rodzinnego i wpływa w swym następstwie na układ stosunków społecznych.

III. 1. Nie ma przestępstwa zniesławienia, jeżeli zarzut był prawdziwy (art. 255 § 2 zdanie pierwsze k.k.). Z uwagi jednak na ograniczenie, które ten przepis wprowadza (zdanie drugie) co do przeprowadzenia dowodu prawdy, może się zdarzyć, że sprawca, który publicznie postawił innej osobie zarzut prawdziwy, poniesie odpowiedzialność karną, jeżeli nie działał w obronie uzasadnionego interesu publicznego lub prywatnego albo gdy zarzut dotyczył okoliczności życia prywatnego lub rodzinnego.

2. Poza tymi wypadkami dowód prawdy jest dopuszczalny i jeżeli zostanie przeprowadzony, sprawca będzie korzystał z bezkarności ze względu na brak cech przestępstwa w jego czynie.

Dowód prawdy jest dopuszczalny wtedy, gdy: a) zarzut nie był postawiony publicznie, b) zarzut był postawiony wprawdzie publicznie, ale sprawca działał w obronie uzasadnionego interesu publicznego lub prywatnego, a zarzut nie dotyczył okoliczności życia prywatnego lub rodzinnego.

3. W wypadkach wymienionych pod a) i b) przestępczość tę uchyla również usprawiedliwione okolicznościami przekonanie sprawcy o prawdziwości zarzutu. Skoro bowiem nieprawdziwość zarzutu należy do ustawowej istoty czynu w obu tych wypadkach, to zgodnie z art. 20 § 1 k.k. błąd sprawcy co do prawdziwości zarzutu uchyla też przestępczość czynu.

IV. Nie stanowi bezprawia i nie pociąga za sobą odpowiedzialności karnej ujemna ocena zachowania się określonej jednostki, dokonana w wykonaniu przepisów ustawy albo obowiązku społecznego, przewidzianego w ustawie lub w statucie organizacji społecznej lub stowarzyszenia, w szczególności przez urzędników spełniających swą służbową powinność, przez organy nadzorcze i kontrolne oraz przez obywatela zawiadamiającego właściwy organ władzy n.p. o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu (art. 229 § 1 k.p.k.) lub o zdarzeniach wymienionych w art. 572 § 1 k.p.c.

V. Terminem pozytywnej krytyki są często zebrania organizowane przez stowarzyszenia lub organizacje społeczne.

Do zarzutów stawianych na zamkniętych zebraniach stowarzyszeń lub organizacji społecznych, do których przynależność jest dobrowolna, stosuje się odpowiednio zasadę zawartą w punkcie IV. Wstąpienie bowiem do takiego stowarzyszenia lub organizacji oznacza zgodę na wynikającą ze statutu możliwość ujemnej oceny działalności lub postępowania poszczególnych członków.

Jeżeli z założeń statutowych takiej organizacji lub stowarzyszenia wynika dopuszczalność omawiania na otwartym zebraniu danej tematyki, a krytykujący występuje w przekonaniu, że spełnia swój obowiązek obywatelski, należy wnikliwie rozważyć w każdym wypadku przekroczenia granic dozwolonej krytyki, czy i w jakim stopniu czyn krytykującego jest społecznie niebezpieczny.

VI. Szczególną formę krytyki stanowią zarzuty podawane do publicznej wiadomości przy użyciu środków masowej informacji, np. prasy. Do tych zarzutów mają również odpowiednie zastosowanie zasady wyżej przytoczone w punktach I—III. Należy jednak podkreślić, że z uwagi na duży zasięg oddziaływania tych środków informacyjnych, publikacje takie powinny być przed ich ogłoszeniem szczególnie starannie sprawdzone. Brak bowiem staranności w tym względzie może pozbawić sprawcę prawa skutecznego powoływania się na działanie w dobrej wierze (por. ustęp I pkt 2), a w razie, uznania winy — stanowić okoliczność obciążającą (7 sędziów—Zasada prawna 17 XII 1965—VI KO 14/59).

Zebrał

Stefan Kalinowski